

**TÜRKMENİSTAN DIŞ POLİTİKASINDA İÇ
FAKTÖRLER: NEOKLASİK REALİZM ÇERÇEVESİNDE
BİR İNCELEME**

**DOMESTIC FACTORS IN TURKMENISTAN'S
FOREIGN POLICY: AN ANALYSIS IN THE
FRAMEWORK OF NEOCLASSICAL REALISM**

F. Didem EKİNCİ*

ÖZ

Mevcut çalışmada, dış politika davranışının incelenmesinde sisteme, birim düzeyli ve bilişsel faktörlere önem atfetmesiyle ve bir devletin zaman içindeki dış politikalarının veya çeşitli devletlerin benzer/farklı dış politikalarının araştırılmasına yönelik içeriğiyle Neoklasik Realizm'in, özellikle ülke incelemeleri bağlamında açıklayıcı potansiyeli yüksek bir dış politika teorisi olduğu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda bu çalışmada, anılan teori kapsamında değinilmiş ancak fazla veya hiç araştırılmamış olan, rejim tipi, liderlik, gruplar, otonomi, milliyetçilik ve küçük devletten müteşekkil iç faktörler ile küçük devletlerin büyük stratejisinin, Türkmenistan dış politikası özelinde rolü, etkileri ve yansımalarının analizine yer verilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Neoklasik Realizm, Uluslararası İlişkiler, Türkmenistan, Dış Politika, İç Faktörler.

ABSTRACT

This paper argues that, in view of the importance it attaches to the system, the unit-based and the cognitive factors in the

---

* Doç. Dr., Çankaya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Etimesgut/ANKARA, didemekinci@ankaya.edu.tr, didemekinci@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2882-7582>.

* Makale Geliş Tarihi: 15.09.2018
Makale Kabul Tarihi: 26.12.2018

inquiry of foreign policy behavior, and with a content oriented towards examining the foreign policies of a particular state or similar/different foreign policies of various states in time; Neoclassical Realism stands as a foreign policy theory with a remarkable explanatory potential, particularly in view of country analyses. Accordingly, in the context of Turkmenistan's foreign policy, this paper provides an analysis of the roles, impact and reflections of the domestic factors composed of regime type, leadership, groups, autonomy, nationalism, small states as well as the grand strategies of small states, respectively; which have been mentioned in the theory concerned but have been left inadequately researched or not searched at all.

Keywords: Neoclassical Realism, International Relations, Turkmenistan, foreign policy, domestic factors.

GİRİŞ

Realizm, Uluslararası İlişkiler'de kökleri oldukça eskiye dayanan ve yerleşik bir teorik çerçeve olarak, küresel siyasi ilişkileri açıklamada klasik ve neo türevleriyle disiplinde ağırlığı olduğu varsayılan bir teoridir. Klasik Realizm (KR) birim/birey, Neorealizm (NR) ise sistem düzeyinde uluslararası siyaseti açıklamaya odaklanmış; NR sistemin devlet davranışını belirlediği temel savı üzerine şekillenmiştir. Ancak sistemin tek başına devlet davranışını açıklamada yetersiz olduğunun tartışılmaya başlandığı 1991 sonrasında, sistemin bu bağlamda tek faktör olmadığı; sistemik faktörlerin ara değişken kabul edilen karar alıcıların filtresinden geçerek ve iç faktörlerle birleşerek bağımlı değişken olan dış politika davranışını oluşturduğunu öne süren Neoklasik Realizm (NKR), disiplinde yerini almıştır. Salt sistem veya birime odaklanmayan NKR'de; NR'de olduğunun aksine, devlet davranışına evrensel ve makro açıklamalar getirmeye yönelik değil, sistemik ve iç faktörlerle birim düzeyinde dış politika davranışına açıklama getirmeye yönelik bir kapsam bulunmaktadır.

Mevcut çalışmada, bu yaklaşımdan hareketle bir ülke incelemesi olarak Türkmen dış politikasının NKR çerçevesinde değerlendirilmiş olsa da henüz incelenmemiş bazı iç faktörlerin ele alınmasıyla değerlendirilmesine çalışılacaktır. Bu bağlamda, ilk bakışta sadece tarafsızlıkla karakterize olduğu bilinen Türkmen dış politikasının, henüz NKR çerçevesinde veya bir ülke incelemesi kapsamında ele alınmamış olan rejim tipi, liderlik, gruplar, otonomi, milliyetçilik, küçük devletten müteşekkil iç faktörlerinin ve iç faktörlerin

şekillendirdiği bir dış politika çıktısı olan büyük stratejinin etki düzeyinin yüksek olduğu ve iç faktörlere diğer faktörler kadar önem atfeden NKR zemininde ele alınmasının, ülkenin dış politikasının anlaşılmasında katkı sağlayabileceği tartışılmaktadır. Çalışmada, temel olarak izleyen sorulara yanıtlar aranacaktır: Bir iç faktör olarak rejim tipi ve liderlik, bu konuya fazla değinmemiş olan NKR bağlamında nasıl yorumlanabilir ve rejim tipi ile liderlik türünün Türkmen dış politikası üzerindeki rolü ne düzeydedir? NKR’de yine fazla araştırılmamış olan bir devlet içindeki farklı grupların, Türkmen dış politikasında yansımalarından bahsetmek mümkün müdür? Türkmen devletinin otonomi düzeyi ile dış politikası arasında NKR zemininde ne gibi bir alakadan bahsedilebilir? NKR bakış açısıyla, bir iç faktör olarak milliyetçiliğin Türkmen dış politikasındaki yeri nedir? Çalışmadaki tanım çerçevesinde, küçük devlet niteliğiyle Türkmenistan’ın, NKR çerçevesinde bu özelliğinin dış politikasındaki yeri ne olabilir? Son olarak, büyük strateji olarak tarafsızlık, NKR kapsamında Türkmen dış politikası özelinde nasıl anlamlandırılabilir? Bu bağlamda çalışmanın temel argümanlarında; ülkedeki otoriter rejimin ve liderliğin, dış politika yapımında baskı ve kısıtlamalarla karşı karşıya kalmamasından dolayı, bireysel karar veren lider merkezli otoriter devletlerle işbirliğine meyyal olduğu; lider dış politikada yegâne başat figür olduğundan, gözlemlenen klan düzeninde kendisinin mensup olduğu klanın dış politika yapımında otomatik olarak ön planda olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca, otoriter devlette baskı ve çıkar gruplarından bahsedilemediğinden, dış politika otonomisinin üst düzeyde olduğu; bağıl gücü şekillendiren faktörlerden olan milliyetçiliğin üst düzeyde ve kişi kültürü ile işlenmesinin, dış politika yapımına yansıdığı savunulmaktadır. Öte yandan, ülkenin küçük devlet niteliği sebebiyle, ikili ve bölgesel ilişkiler yürüttüğü, dış ilişkilerde tepki veren konumunda olduğu; ayrıca gelişmemiş küçük devlet olmasıyla bağlı olarak olumsuz yönetim göstergeleri sergilediği öne sürülmektedir. Son olarak, ağırlıklı olarak iç faktörlerin bir çıktısı olan tarafsızlıktan ibaret büyük stratejinin, uzun erimli olmakla beraber zaman zaman farklı uygulamalar da yansıttığı vurgulanmaktadır. Bu kapsamda, ilk olarak NKR’ye ilişkin betimleyici özetin ardından, NKR zemininde iç faktörler olan rejim tipi, liderlik, gruplar, otonomi, milliyetçilik ve küçük devletin; ayrıca ağırlıklı olarak iç faktörler temelinde şekillenmiş dış politika çıktısı olan büyük stratejinin Türkmenistan’ın dış politika davranışındaki rolüne ve yansımalarına yer verilmektedir. Son tahlilde, söz konusu faktörlerin şekillendirdiği dış politikanın, bölgesel düzeyde Türkmenistan’ın konumunu ne yönlerde etkilediğine değinilmektedir.

1. NEOKLASİK REALİZM

1990’larda Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) ortaya çıkan ve Realist teorilerin bir türevi olan NKR, NR’in sistem düzeyli analiziyle, Klasik

Realizmin birim/birey düzeyli analizini sentezleyen bir dış politika teorisi. Neoklasik Realistler, Neorealistler gibi hem sistemin devlet davranışı üzerindeki etkisini kabul etmektedir hem de Klasik Realistler gibi devlet düzeyindeki değişkenleri dikkate alarak bir devletin zaman içindeki dış politikalarını veya çeşitli devletlerin benzer/farklı dış politikalarını incelemektedir (Taliaferro vd., 2009: 19-21). Teoriyi adlandırdığı kabul edilen Rose'un sık atıf yapılan değerlendirmesine göre:

“[Neoklasik Realizm], klasik realist düşünceye ait belli başlı bilgileri güncellemek ve sistematize etmek suretiyle, dış ve iç değişkenleri açık bir biçimde bünyesinde toplamaktadır. Teorinin taraftarları, bir devletin dış politikasının kapsamı ve amacının öncelikle ve özellikle o devletin uluslararası sistemdeki konumuyla ve bilhassa materyal güç kabiliyetiyle hâsıl olduğunu ileri sürmektedirler. Bu nedenle realisttirler. Ancak, sistemik baskıların birim düzeyinde ara değişkenlerin filtresinden geçmesi gerektiğinden, söz konusu güç kabiliyetlerinin dış politikadaki etkisinin dolaylı ve karmaşık olduğunu da ifade etmektedirler. Bu nedenle de neoklasiklerdir” (1998: 146).

Neoklasik Realistler, Klasik Realistlere kıyasla daha metodolojik bir yaklaşımı benimsemeleriyle, diğer taraftan da Neorealistler gibi siyasetin çatışmacı doğasını, çatışan grupların (devletlerin) uluslararası sistemde merkezde konumlandığını ve bağıl güç dağılımının önemini vurgulamalarıyla bilinmektedirler (Lobell vd., 2009: 19). NKR; diğer Realizm türevleri gibi, sistemin anarşik olmasını ve sistemin yarattığı rekabet ortamında bağıl gücün önemini vurgulamaktadır. NKR'e göre, bağıl materyal güç kapasitesi, bir aktörün dış politikasının parametrelerinin temelini oluşturmakta ve uzun erimde aktörün dış politikası uluslararası ortamın sunduğu fırsat ve kısıtlamalara mutlaka maruz kalmaktadır (Rose, 1998: 146-147, 151).

Neoklasik Realistler, dış politikanın oluşum ve uygulanmasında; sistemi bağımsız değişken, devletin bağıl gücünü ara değişken (*intervening variable*) ve dış politika kararını bağımlı değişken olarak nitelendirmektedir (Taliaferro, 2006: 486, 2009: 21, Chengqiu, 2011: 324). Onlara göre, (NR'in iddia ettiğinin aksine) sistemle devlet arasında dış politika davranışını doğrudan belirleyen mekanik bir aktarım bandı (*transmission belt*) bulunmamakta; sistemin etkisi karar alıcılar ve iç faktörlerin filtresinden geçtikten sonra dış politika davranışı ortaya çıkmaktadır (Rose, 1998: 158, Dyson, 2010: 120, Dueck, 2009: 138-150). NKR, bağıl gücü düşük olan bir devletin daha kısıtlı ve temkinli dış politika benimseyebileceğini öngörmektedir (Rose, 1998: 144-72, Zakaria, 1998). Ayrıca,

“... Neoklasik Realistlere göre, bir devletin dış tehditlere tepkisi, dış ortamla birim düzeyindeki kısıtlar arasındaki

etkileşim tarafından belirlenmektedir. ... [Neoklasik Realistler] diğer koşullar sabitken, devletlerin (dış politika karar alıcılarının - *foreign policy executives*) yetersiz dengeleme ya da peşine takılmadan ziyade dengelemeyi tercih edeceğini varsaymaktadırlar. ... Ancak, dış ortamın niteliğine dair anlaşma sağlayamamalarından, bunu her zaman yapamamaktadırlar. Dahası, devlet-toplum ilişkisi, ulusal kurumlar ve stratejik kültür nedeniyle, tercih ettikleri dengeleme stratejisini uygulamada gerekli kaynakları seferber edemeyebilirler (Ripsman vd., 2016: 146).”

Öte yandan, tüm Realizm türevleri, uluslararası siyasette gücün önem arz ettiğini ve daha güçlü olan devletlerin uluslararası düzeyde ağırlığı olan oyuncular olduğunu kabul etmekle birlikte; bu husus, Neoklasik Realizmin yalnızca büyük güçlere odaklı bir teori olduğu ve bunun uzantısı olarak sistemdeki diğer devletlerin dış politika davranışını açıklamada alakasının bulunmadığı anlamına gelmemektedir (Ripsman vd., 2016: 182). Bilakis, dış politika davranışını belirleyen bağımsız ve ara değişkenlerin, büyük güçler kadar küçük ve orta güçlerin gerek güncel gerekse geçmişteki dış politika davranışlarını da şekillendirdiği bilinmektedir (Ripsman vd., 2016: 183).

Neoklasik Realistler, bir tarafta devletin dış politikasının şekillenmesinde etkili sistemik faktörlere yeterince önem atfetmeyen Liberalizm ile diğer tarafta ideoloji, milliyetçilik gibi iç dinamikler ve (lider algılamaları, niyetleri, yanlış hesaplamalar, normlar gibi) bilişsel faktörlere önem atfetmeyen NR'e karşı; NR'de kara kutu olarak tabir edilen temel aktör olan devletin iç yapısı ile sistemi bir arada inceleyerek, dış politika teorisi olarak önemli bir alternatif sunmaktadır (Reichwein, 2012: 32-35, Schweller, 2018: 29). NKR'in temel odağı, NR'de olduğunun aksine, devlet davranışına evrensel ve makro açıklamalar getirmek değil, birim düzeyinde dış politika davranışına açıklama getirebilmektir. (Lobell, 2009: 43). Temel olarak anılan savlar üzerine tesis edilmiş olan NKR'in devlet davranışına NR'in yaptığı gibi makro açıklama getirmeye çalışmanın aksine sistemik ve iç faktörleri birlikte dikkate alması ve bir devletin zaman içindeki dış politika davranışının anlaşılıp yorumlanmasına yönelik kapsamı; teorinin seçilmiş ülke dış politikalarının analiz edilmesinde açıklayıcı potansiyeli yüksek bir çerçeve sunmasını sağlamaktadır. Son birkaç yıldır teorideki güncellemelerle, devletlerin kısa erimli kriz davranışlarından, dış ve savunma politikalarına, yakın/orta erimli büyük strateji kalıplarını ayarlamalarına ve dahi daha uzun erimli sistemik sonuçlara kadar uzanan olguları açıklayabilen bir kapsam kazanmış olduğundan (Ripsman vd., 2016: 187-188), teorinin söz konusu potansiyeli daha da zenginleşmiştir. Bu anlayışla, izleyen bölümlerde NKR bakış açısıyla Türkmen dış politikası, anılan iç faktörler bağlamında incelenmektedir.

2. NEOKLASİK REALİZM, TÜRKMENİSTAN DIŞ POLİTİKASI VE İÇ FAKTÖRLER

Rejim Tipi ve Liderlik

NKR'de rejim tipinin dış politika yapımında bir iç faktör olarak doğrudan etkili olduğu kabul edilmekte, ancak teoride bu unsura odaklanan araştırma eksikliği eleştirilmektedir (Kunz ve Saltzman, 2012: 102, 109). Bu bağlamda öncelikle, NKR çerçevesinde otoriter rejimle yönetilen bir devletin dış politika yapımında liberal demokratik bir devlete kıyasla daha az iç kısıtlamayla karşılaşacağı ifade edilmelidir (Dosch, 2006: 67). Zira bu tür devlet yapılarında, yürütme; yasama ve yargı erklerinden üstün olup, bazen hepsi bir liderin kontrolündedir (Lee, 2010: 43-44). Liderin yasa zemininde geniş ve/veya sınırsız yetkiyle donatıldığı otoriter rejimlerde bu durum daha belirgin görülebilir. Lider değişse de, otoriter rejim sabit kaldıkça radikal dış politika değişikliklerinin gerçekleşmesi olasılığı düşük olduğundan, otoriter rejimin o devletin dış politikasında devamlılık yaratması söz konusudur. Bu bağlamda, devletin bağlı gücünü oluşturan öğelerden karar alıcılar -ki bu durumda lider- dış politika yapımında iç faktör olarak önemli role sahiptir, zira otoriter rejimlerde lider karar sürecini güçlü bir biçimde yönlendirebilmekte (Kunz ve Saltzman, 2012: 109-110) ve çoğu zaman bireysel karar alabilmektedir. Bu tür devletlerin, dış politika ilişkilerini otoriterliği pekiştirmede kullanabileceği ve aynı rejimi benimsemiş aktörlerden destek alabileceği savları (Obydenkova vd., 2014: 349, 358) da NKR kapsamında yer bulan savlardır.

Orta Asya'daki diğer devletler gibi Türkmenistan'da da 1991 sonrasında Sovyet dönemi liderlerinin yönetimde kalması, otoriter rejimin devamının ön habercisi olmuştur (Duncan, 2004: 247-248). Dış politikayı etkileyen iç faktörlerin öneminin, otoriter yönetimlerde daha belirgin olduğu; Türkmenistan'da liderin dış politika yapımı üzerinde tam kontrol sahibi olmasında görülmektedir. 1992 Anayasası'yla devlet başkanına dış politikada sınırsız yetki verilmesi, bu yetkinin 2008 Anayasası'nda da muhafaza edilmesi bu bakımdan en önemli göstergedir. Eski dışişleri bakanları Avdi Kuliev'in 1992'de, Boris Şıhmuradov'un 2000'de Saparmurat Niyazov (1991-2006) tarafından görevden alınması, uzun süre görevde kalan Raşid Meretov'un ise yönetime yakınlığının bilinmesi ve dış politikada alt kademelerde de lider kararıyla görevden alınmaları, liderin ve otoriter rejimin etkisini pekiştirici etki yapmıştır (Anceschi, 2010: 146).

Gengeş olarak bilinen demokratik yerel konseylerin resmiyette mevcut olması ancak üst mercilerin kontrolüne tabi olmaları, iç reform baskısının olmaması, iddia edilen insan hakları ihlallerini kınamayan Çin ve İran gibi aktörlerle ilişkiler; otoriterliğin diğer yansımalarıdır (Helling, 2012: 134). Öte

yandan, 1999'da *Halk Maslahati*'nin Niyazov'a *yaşam boyu başkan* unvanını vermesi; otoriter rejimin, liderle –dış politika karar alıcılarını da kapsayan-kadrolar arasındaki ilişkilerdeki hamilik temelinde devam edeceğini ve dış politikada Niyazov'un etkisinin süreceğini teyit eden bir gelişme olmuştur (Sullivan, 2016: 36, 40).

Otoriterliğin dış politikaya yoğun olarak yansıdığı alanlardan biri, tek zenginlik kaynağı olan enerji sektörüdür. Türkmenistan, zengin doğal gaz kaynaklarına sahip olduğundan, 1990'ların başında Rusya tarafından potansiyel rakip olarak görülmüştür. Konumu bakımından Türkmenistan'ın doğal gazını nakletmesinde Rusya en önemli aktör olmuş; İran, Çin, Suudi Arabistan, Kuveyt, Pakistan ve Afganistan'la bu alanda ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Ancak, otoriter yönetimin sahip olduğu tek zenginlik kaynağı olan doğal gaz sektörüne yabancı paydaşların uzun süre girişine izin vermemesi nedeniyle bu sektörde anlamlı bir gelişme uzun süre mümkün olamamıştır (Horak, 2012: 20).

Bu kısıtlama kadar, nihayetinde iç pazara kabul edilen Çin'le bu işbirliğinin yapılması, otoriter devletlerin işbirliği yapma olasılığının yüksek olduğu savını, en azından bu örnek zemininde, desteklemektedir. 2005'te Niyazov, enerji yönetim yapısında değişiklik sağlayacak olan, petrol ve doğal gazı dair bir yasa çıkararak, kaynaklara ilişkin ortak girişim, arama ve kullanım izin yetkisini kendi elinde toplamıştır. Böylece, Petrol ve Doğal Gaz Sanayi ile Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın etkisi kalmamıştır (Peyrouse, 2012: 173).

Ayrıca, Rusya'ya ulaşan Devletabad-Darialık boru hattında 2009'da meydana gelen patlamada iki tarafın birbirini suçlaması ve Türkmenistan'ın ekonomik açıdan zarara uğramasından sonra, Devlet Başkanı Gurbangulu Berdimuhammedov (2006-...) ek rota tesis edebilmek için Afganistan, Pakistan ve Hindistan'la TAPI Boru Hattı Projesi anlaşmasını imzalamıştır. Hattın Afganistan kesitinde güvenlik zafiyeti olması, TAPI lojistiğiyle ilgili belirsizlikler, yabancılar paydaş olamadığından TAPI'nin uzun süre sürüncemede kalması, projede sık personel değişiminin olması, TAPI'nin sanal bir proje olduğu, hatta otoriter rejim propagandası için araç olarak kullanıldığı tartışmalarını beraberinde getirmiştir (Anceschi, 2017: 417-422).

Ancak, Gazprom'un TAPI'ye tepki olarak 2016'da Türkmengaz'dan doğal gaz almayacağını açıklaması, Manat'ın 2015'de devalüe edilmiş olması ve yakın tarihte devletin artık halka ücretsiz enerji kaynağı temin etmeyeceğini açıklaması gibi gelişmeler (Anceschi, 2017: 421), devletin dış siyasi ve ekonomik ilişkilerde tek önemli varlığı olan enerji kaynaklarının iyi yönetilmemesinin devamı halinde, otoriter rejimin hem iç hem de dış politikada yeni zorluklarla karşılaşabileceği anlamına gelmektedir.

Mevcut bölüm özelinde anlaşıldığı üzere, NKR bakış açısıyla ele alındığında, dış politikayı etkileyen iç faktörlerden olan otoriter lider ve rejim tipi; ülkede olduğu iddia edilen insan hakları ihlallerini kınamayan Çin, Rusya ve İran gibi otoriter aktörlerle ilişkiler tesis edilmesi ve yürütülmesi, yabancı paydaşların Türkmenistan doğal gaz sektörüne girişine uzun süre izin verilmemesi, nihayetinde ise yine otoriter bir aktör olan Çin'e bu olanağın tanınması sonuçlarını doğurmuştur.

Gruplar

Diğer taraftan, NKR'de, bir iç faktör olarak devletin barındırdığı belli grup veya sınıfların, dış politika yapım ve uygulanmasında farklı düzeylerde etki sahibi olabileceği belirtilmektedir (Ripsman, 2009: 190-191). David'in (1991: 239-243) değindiği gibi, batılı olmayan pek çok devlet, geçmişte modern anlamda hükümetten ziyade; etnik, dini ya da bölgesel gruplaşmalar temelinde ortaya çıkmış ve liderlere bağlılık gösteren klan kültürünü barındırmıştır. Bu tür yönetimlerde; devletin, bulunduğu alanın merkezinde gücü elinde tutan, varlık ve etki sahibi olma imkânından feragat etmek istemeyen bir grubun temsilinden ibaret bir yapı olduğu bilinmektedir. Söz konusu klan geleneğiyle otoriterleşerek evrilmiş ve genellikle batılı olmayan bu devlet türlerinde rejimin devamına yönelik başat tehdidin diğer klanlardan gelmesi olasılığının yüksek olmasının, otoriter rejim liderlerinin devlet kademelerine kendi klan mensuplarını yerleştirme uygulamalarıyla otoriter rejimin varlığını koruma refleksini güçlendirdiği ifade edilmelidir.

NKR çerçevesinde iç politika bağlamı bu davranışın dış politika yapımı ve uygulanması üzerindeki etkisine gelince, klan geleneği bulunan otoriter devletlerin liderleri açısından, klanın otoritesini muhafaza etmekle, (otoriter) rejimi muhafaza etmenin aynı anlama geldiği ve klan mensuplarının, liderin dış politika kararlarına onay vermek işlevini yürüttüğü, ülkede çekişmeli (*adversarial*) olmayan bir karar süreci olduğu sonucu doğmaktadır. Buradan hareketle, Christensen'in (1996: 245) ifade ettiği gibi, klan kültürlü otoriter rejimlerde, liderlerin iktidar değiştiren/belirleyen etki sahibi kişi ve gruplara (*kingmakers*) karşı temkinli olmalarının, klan yapısının ve dolayısıyla rejimin devamı açısından gerekli olduğuna işaret edilmektedir (Ripsman, 2009: 182-183).

Türkmenistan toplumunun, klan yapısı yansıttığı bilinmektedir. Sovyet döneminden önce göçebe klanlar barındıran Türkmen coğrafyası, 1917 Devrimi'nin ardından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) dâhil edilerek sınırları belirlenmiştir. SSCB öncesinde var olan Türkmenlik olgusu ve kimliği, 1920 ve 1930'larda farklı etnik grupları Moskova'ya yakınlaştırmak amacı taşıyan Sovyet kök(en)leştirme (*korenizatsiya*) politikalarında devlet

tarafından araç olarak ve asimilasyon için kullanılmış (Edgar, 2004: 7-8, Lewis, 2008: 78), 1991 sonrasında ise klan kültürünün yeni devlet aygıtında mevcudiyeti gözlemlenmiştir (Nissman, 1994: 183). Klan anlayışının Sovyet siyaset geleneğiyle tek lidere itaat açısından benzerlik göstermesinin yansımaları, Sovyet döneminin son lideri Niyazov'un liderliğinin 1991 sonrasında devam etmesinde, kendisini tüm Türkmenlerin başı ilan etmesinde ve yaşamın çeşitli alanlarına kişi kültü ile sirayet etmesinde gözlemlenebilmektedir (Freitag-Wirringhaus, 1998: 158-159).

Niyazov'un otoriter yönetim anlayışı, klanların kendisine kişisel bağlılık göstermelerini beraberinde getirmiş; Niyazov devlette farklı klanlar arasında denge tesis etmeyi planlamışsa da, kendisinin mensup olduğu Teke klanına mensup olmayan pek çok etkili kişi 1990'ların ikinci yarısından itibaren görevlerinden alınmış, Teke içindeki Ahal grubundan pek çok kişi fazla sayıda önemli konuma getirilmiştir (Peyrouse, 2012: 80-81). Collins'in (2004: 228) ifade ettiği gibi, Orta Asya devletlerinde 1991 sonrasında istikrarı sağlayan unsur olarak yorumlanan klanlar arası gayri resmi mutabakatların bir örneğinin Türkmenistan'da gözlemlendiği, ancak belirtildiği gibi Niyazov'un klanlar arası dengeyi devam ettirmek yerine Teke'yi ön plana çıkarmasının, 2004'te siyasi sistemin nisbi istikrar kaybetmesine neden olduğu da bu bağlamda not edilmelidir.

Öte yandan, Teke içinde Ahal, Mary, Kızıl Arvat'ın; yanı sıra Chardzou gibi klanların da rekabet ettiği devlet yapısında; hidrokarbon kaynakların bulunduğu alanlardaki Yomut ve Balkan gibi klanlar, bu kaynakların gelirlerinden fayda sağlamak ve söz sahibi olmak istemişlerdir. 2006'daki başkanlık değişiminden sonra klan yapısının siyasetteki yeri daim kaldığından; klanların müstakil siyasi yapılar olmayışı, dış politika sürecinde lidere bağlı hareket etmeleri durumu da daim kalmıştır. NKR bağlamında, iç faktör olan grup olarak klan yapılarının dış politikadaki etkileri; gücün tek liderde toplanması; enerji kaynakları başta olmak üzere, diğer dış politika konularında da liderin tek karar verici olması ve enerji sektörünün Yomut'tan alınıp 2009'da Ahal'a verilmesi, bu klan mensuplarının enerji sektöründe ilgili mevkilere yerleştirilmesi (Peyrouse, 2012: 111-112) ile gözlemlenebilmektedir. Böyle bir siyasi yapıda, dış politika karar yapım ve uygulanmasının, gelecekte radikal değişikliklerle karakterize olması ihtimali düşüktür.

NKR çerçevesinde dış politikayı etkileyebilen bir iç faktör olan devlet içindeki belli grupların dış politikaya yansımalarının; dış politikanın ve özellikle kalkınma yönünden kritik olan enerji politikasının baskın grup olan Teke klanına mensup devlet başkanı (ve söz konusu klanın mensupları) tarafından yönetilmesi olduğu anlaşılmaktadır.

Otonomi

Dış politika yapımında bir diğer iç faktör olan otonominin güçlü olduğu devletlerde; sivil toplum kuruluşları, medya, vb. grupların, yönetimin dış politika yapım ve uygulamasını etkileme kabiliyetinin düşük olacağı, NKR'in öngörülerinde yer almaktadır (Ripsman, 2009: 189). Otonomi; kabaca, bir devlet yönetiminin, yukarıda anılan türden sosyal grupların talep ve baskılarına karşı durabilme, karar alabilme ve uygulayabilme kapasitesini ifade etmektedir (Götz, 2017: 6-7). Gerek demokratik, gerekse olmayan devletlerin farklı otonomi düzeyleri sergileyecekleri kabul edilmekle birlikte; tüm yetkilerin tek lidere devredildiği otoriter bir rejimde; kamuoyu, medya, çıkar grupları vb. grupların etkisi düşük olduğundan veya hiç bulunmadığından, yüksek düzeyde otonomiden söz edilmesi mümkün olmaktadır (Ripsman, 2009: 190). Bu sayede, klan kültürlü ve otoriter devletlerde, karar sürecine müdahale edebilecek bu tür gruplardan yalıtılmış bir ortamda dış politika yapılabileceği öngörülebilir.

Türkmenistan'da ise otonomi düzeyinin bağımsızlığın hemen sonrasında hâlihazırda yüksek olduğunun ilk göstergelerinden biri, başkanlığının ilk dönemlerinde Niyazov'un devlet dışı aktörlere ek olarak, devlet içinde ve çoğunlukla milliyetçi *Agzybirlik* ile bağlantılı demokratik ve milliyetçi muhaliflerle karşı karşıya kalması sonucunda bu grubun 1993'te neredeyse tamamen etkisini kırmış olmasıdır (Lewis, 2008: 78-79). Bunun devlet otonomisini pekiştirici doğal uzantıları arasında, herhangi bir muhalefet partisinin olmaması; Türkmenistan Demokratik Partisi'nin tek yasal parti olarak varlığını sürdürmesi, internete erişimin kısıtlanması, sivil toplum kuruluşları ile medyanın katı kontrol altında olması bulunmaktadır (Sullivan, 2016: 41). İlk bakışta Niyazov döneminde otoriterlik uygulamaları olarak yorumlanabilen, Bilimler Akademisi'nin ve biri hariç tüm kütüphanelerin kapatılması (Lewis, 2008: 90-92); muhalif görüşlerin teşekkül etmemesi doğrultusunda, aynı zamanda devletin otonomisini güçlendirici hamlelerdir.

Öte yandan, otonominin düzeyini belirleyen öğelerden olan –ülkede “kamu dernekleri” olarak tanımlanan- sivil toplum oluşumlarının, kurulması ve faaliyet göstermesinin oldukça zor ve sayıca az olması, ayrıca sadece siyasi olmayan alanlarda faaliyet göstermeleri, göze çarpan koşullardır. 2003 yılında sivil toplum kuruluşlarının devlet mercilerine kayıt yaptırıp faaliyete başlamalarını ve kayıt yaptırmamış sivil toplum kurumlarına cezaları düzenleyen bir yasa yürürlüğe konulmuştur (Lewis, 2008: 107-108). İlgili yasa, sivil toplum faaliyetlerini belirgin olarak kısıtlamış ve uluslararası donörlerin ülkedeki faaliyetleri düşüş sergilemiştir (Lewis, 2008: 108).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP/UNDP) tarafından oluşturulmuş olan *NGO Turkmenistan* adlı birim, ülkede kayıtlı 13 sivil toplum

kuruluşu olduğunu belirtmektedir. Bunlar; çevrenin korunması, müzik, muhasebecilik, aile-sosyal düzen, gelenekler, gençlik, dağcılık, sosyal güvenlik, eğitim, toplumdaki dezavantajlı kişilere yardım konularında faaliyet gösteren kuruluşlardır (Clement, 2009: 5). Mevcut haliyle, Türkmenistan'daki sivil toplum kuruluşlarının, eleştirel nitelik taşımadıkları; varlıkları ve faaliyetleri ile devleti ve otonomisini tamamlayıcı bir niteliğe sahip oldukları bilinmektedir. Bu sivil toplum kuruluşları, siyaset dışındaki konularda faaliyet göstermelerinden ötürü, devletin karar verme süreçlerinde etkili olmaları söz konusu olmadığı için, doğal olarak otoriter bir rejimde görülmesi beklenebilecek bir otonomi düzeyi bulunmaktadır. Yine de, Clement'in (2009: 23) belirttiği gibi, katı kontrol altında faaliyet gösteren, az sayıda sivil toplum kuruluşu bulunmasına karşın, Türkmenistan'da kısıtlı da olsa sivil toplum bilincinin var olması kayda değer görünmektedir.

Diğer taraftan, tamamen devlet kontrolü altında olduğundan, Türkmenistan'da medyanın siyasi süreçleri etkileyebilecek bir sektör olmadığı bilinmektedir. Devlete ait yedi televizyon, dört radyo istasyonu, 28 ulusal ve yerel gazete ve dergi bulunmakta; özel medya unsurları da otoriter devlet yapısını yansıtan biçimde, resmi görüşleri ve *Türkmen Dowlet Habarlary*'nın (devlet haber ajansı) haber içeriğini servis etmektedir (Freedom House, 2018). 2012 Basın Yasası uyarınca medya kuruluşlarının baş editörlerinin medya kuruluşlarının kurucuları tarafından göreve getirilip, görevden alınabilecekleri düzenlenmişken, devlet başkanının bu yetkiyi kullandığı (CIVICUS, 2017: 6) belirtilmektedir. Bağımsızlığın ilan edildiği ilk dönemlerde dahi ülkede (1985 sonrası yumuşama ve yeniden yapılanma politikalarının da etkisiyle) en az bir dergiyle (*Dayanç*), bir gazete (*Türkmen İli*) olması ise (IREX, 2017), bu dönemin, mevcut duruma kıyasla, medyada çeşitlilik barındırması olarak yorumlanabilir. Sivil toplum kuruluşları hususunda olduğu gibi, medyanın devlet kontrolünde olması hususunda bir değişiklik düşük olasılık olduğundan, medya devletin otonomisini güçlendirme yönünde etki yapmaya devam edecektir.

NKR bağlamında, bir iç faktör olan otonominin güçlü olduğu devletlerde, sivil toplum kuruluşları, medya vb. grupların dış politika yapım ve uygulanmasında etkilerinin düşük olması veya hiç olmaması, Türkmenistan özelinde önceden bahsedilmiş olan otoriter rejim tipi ve liderlik gerçekliğiyle paralel bir durum yansıtmaktadır. Diğer bir ifadeyle, otoriter rejim ve liderle karakterize olan iç politikada, dış politika yapımında paydaş olabilecek devlet dışı aktörler bulunmamakta; bu da yüksek otonomi sonucunu doğurmaktadır. Öte yandan, bu iç faktörle ilgili olarak sistemdeki diğer devletlerden veya devlet dışı aktörlerden gelebilecek eleştirilerin; Türkmenistan'daki devlet dışı aktörlerin

dış politika yapımını etkilemeye varacak düzeyde otonomide herhangi bir değişiklik yaratması olasıdır düşüktür.

Milliyetçilik

Taliaferro'nun (2006: 491) değerlendirmesinde dış politika yapım sürecinde ara değişken olan devletin bağıl gücü kapsamında devreye giren milliyetçilik ise sosyal kohezyonu ve bireylerin kendilerini devletle özdeşleştirme temayülünü artıran bir iç faktördür. Genel itibarıyla, milliyetçilik; ulusun, siyasi örgütlenmenin merkezi ilkesi olduğuna ilişkin inanç olarak tanımlanabilirken (Heywood, 2015: 338), bir devlette yaşayan bireylerin kişisel çıkarlarını, ortak bir kültür ve tarih temelinde, bir grupla özdeşleşerek tanımlamaya ve varlığını devam ettirebilmek için bir devletlerinin olması gerektiği inancını taşımaya temayülleri olarak ifade edildiğinde belki daha iyi anlaşılabilir (Taliaferro, 2006: 491). NKR çerçevesinde ele alındığında milliyetçilik, devletin dış olduğu kadar, iç rekabetinde de yer alan önemli bir unsur olarak, dış politika kararları üzerinde etki sahibi olabilmektedir (Sterling-Folker, 2009: 103). Bu varsayımda; milliyetçiliğin liderler tarafından dış tehditlere karşı sosyal kohezyon sağlayıcı bir faktör olarak aşıldığı ve iç tehditlere karşı bireylerin devlete olan bağlılığının, devlet içindeki farklı gruplara bağlılıklarının ötesinde olması için önemli bir unsur olarak görüldüğü belirtilmelidir (Taliaferro, 2006: 491-492). Pek çok otoriter rejimde –hatta olmayanlarda da- milliyetçiliğin dış politika yapım ve uygulanmasındaki etkisi, değişken olmakla birlikte, önemlidir. Öyle ki, iç kohezyonun sağlanamamasının hem iç ve hem dış zafiyet yaratması mutlak olduğundan; otoriter bir rejimin milliyetçiliğe, NKR'de ara değişken kabul edilen devletin bağıl gücünü oluşturan bir unsur olarak dış politika yapımında ve uygulamasında yer vermesi yüksek olasılıktır.

Anderson (2006: 86, De Leonadis'den, 2018: 67), Avrupa imparatorluklarının, milliyetçi hareketlerin sonrasında veya bu hareketlere karşı, hanedan devletlerinin içinden bir ulus yaratma çabalarını açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, ortaya çıkmakta olan bir ulusal-tahayyül edilmiş topluluk dışında kalmak veya o toplulukta tecrit edilmek tehdidiyle karşı karşıya olan baskın grupların ileriye yönelik stratejisi olarak resmi milliyetçilikten (*official nationalism*) bahsetmektedir. Türkmenistan'ın bağımsızlık döneminin başında tecrübe ettiği ulusal uyanış hareketinin ise, bu kavram ile büyük ölçüde örtüştüğü gözlemlenmektedir.

Öyle ki, 1985'te SSCB lideri Mihail Gorbaçev'in Türkmenistan'ın başına getirdiği Niyazov'un, daha önce anılan milliyetçi, -glasnost ve perestroika döneminde kurulmuş- *Agzybirlik* grubunun 1990'ların başlarında etkisini kırması ve otoriterleşecek iktidarının devamını sağlaması, kendi anlayışıyla milliyetçilik programının başlangıcını teşkil etmektedir. Akabinde, Skobolev katliamı olarak

bilinen, yaklaşık 150.000 Türkmen'in Rus güçleri tarafından öldürüldüğü 1881 Gök Tepe katliamı, Niyazov tarafından Büyük Vatanseverlik Savaşı olarak adlandırılmış; hatta bu çatışmada savaşanların Niyazov'un mensup olduğu Ahal Teke klanından geldiği ve Niyazov'un bu savaştaki bir komutanın soyundan geldiği açıklanmıştır (Kadyrov, 2003: 110, De Leonardis'den, 2018: 67).

Ülkede milliyetçiliğin ideoloğu olarak Niyazov'un ulusal tarih, sosyal yaşam, adetler, din, ahlak, felsefe vb. konuları ele aldığı, Sovyet sonrası ulusal kültür zemininde yaşamın nasıl olması gerektiğini anlatan *Ruhname* adlı eser, toplumun her kesimine sirayet ettirilmiş; bu eser Niyazov'un kişi kültürünü kullanarak kendi milliyetçilik anlayışını işlemesinde oldukça işlevsel olmuştur. Öte yandan, Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçilmesi, Rusça sözcüklere karşılık yeni sözcük üretimi ve Rusça yayınlara kısıtlama getirilmesi, ulusal uyanış hareketinin merkezinde yer almıştır. Resmi söylemde, Türkmen olarak tanımlanabilmek için, etnik Türkmen olmanın yanı sıra Türkmen dilini ana dil düzeyinde bilmek önemsenmiştir (Clement, 2014: 552-553).

Ayrıca, diğer Orta Asya devletlerine kıyasla, yaklaşık yüzde 77 oranında Türkmen çoğunlukla, Türkmenistan daha homojen yapıya sahip bir otoriter devlet olduğundan, azınlıklarla ilgili ciddi bir sorun olduğundan bahsedilmemektedir (Fedorenko, 2012: 19). Bu homojen yapıdan dolayı etnik çatışma olasılığının oldukça düşük olmasına rağmen, 1990'larda Tacikistan ve Özbekistan'daki etnik çatışmalara binaen, Niyazov'un halkın gözünde, ülkede bu tür çatışmalara mahal vermediğinden, kurtarıcı olduğu ifade edilmiştir (Clement, 2014: 557). Berdimuhammedov yönetiminin ise sadece ilk safhalarında görece yumuşama gözlemlenmişse de, milliyetçiliğin merkezde bir ideoloji olmaya devam ettiği kaydedilmelidir. Türkmenistan'da milliyetçiliğin; bir taraftan, ulusal uyanış kapsamında Rus karşıtlığıyla önemli bir dış tehdide karşı; diğer taraftan da etnik ve/veya klanlar arası olası ayrışma ve ihtilaf tehdidine karşı; ideolojinin otoriter bir rejimde sosyal kohezyonun sağlanması için nasıl kullanılabilirdiğine dair örnek teşkil ettiği görülmektedir.

NKR çerçevesinde, dış politika üzerinde etki sahibi bir iç faktör olarak milliyetçiliğin ülkenin dış politikasına yansımaları, ulusal uyanış süreciyle Türkmenistan'ın sistem düzeyinde Rus karşıtlığı ile karakterize olmaktadır. Ayrıca bağımsızlığın ilk dönemlerinde bölgesel aktörler Tacikistan ve Özbekistan'daki çatışmaların da ilgili iç faktörün etkisini güçlendirici bir araç olduğu da kabul edilmelidir.

Küçük Devlet

Ağırlıklı olarak büyük güçlerin dış politika davranışını inceleyen NKR'de küçük devletlerin dış politika davranışına, rejim tipinde olduğu gibi, fazla yer

verilmediği bilinmektedir. Bir devletin; coğrafya, nüfus, ekonomi, ticaret, askeriye, kültür, sanat gibi uluslararası ilişkileri etkileyebilme ve otonomi bakımından, büyük ve orta güçlere kıyasla sahip olduğu nisbi düşük kapasite açısından küçük devlet olarak tanımlanabileceği (Hey, 2003: 2, Rickli ve Almezaini, 2017: 9-10) kabul edilirse, bu tür devletlerin çoğunlukla uluslararası ilişkilerde aktif olmaktan ziyade, edilgen ve tepki veren aktörler oldukları belirtilmektedir (Hey, 2003: 6, Sutton, 1987: 20, Pace, 2000: 107-119).

Küçük devletlerin küresel düzeyde ilişkileri yönlendirme kapasiteleri düşük olduğundan, sıklıkla ikili ve/veya bölgesel düzeyde ilişkilerini yürütmeye çalışacakları ve otoriter küçük devletlerdeki liderlerin kalkınmış ve demokratik küçük devlet liderlerine kıyasla dış politikada daha fazla kontrol sahibi olabileceğine dair savlar (Braveboy-Wagner, 2008: 10-11, 2010: 414, Zahariadis, 1994: 648, 653, Chou, 2014: 149); 1991 sonrasında yeni küçük devletlerin doğmasının beraberinde getirdiği empirik durumlarla örtüştüğü kadar, NKR'le de bağdaşan varsayımlardır. Yine konuyla alakalı olarak, küçük bir devletin bağlı gücünde önemli bir iç faktör olan fakat henüz NKR'de araştırılmamış olan yönetim kalitesi unsuru, özellikle ülke incelemelerinde NKR'in açıklayıcı kapasitesini zenginleştirme potansiyeli taşımaktadır. Söz hakkı ve hesap verebilirlik, siyasi istikrarın mevcudiyeti ve şiddet/terörizmin bulunmaması, yönetimin etkinliği, mevzuat kalitesi, hukukun üstünlüğü, rüşvetin denetlenmesi ölçütlerinden oluşan bir iç faktör olarak yönetim kapasitesi, küçük devletlerin dış politikalarını doğrudan etkilemede önemli role sahiptir (Chou, 2014: 150, 156, ayrıca, bağlı güçle ilgili olarak kaynak elde eden devlet kavramı için bkz. Taliaferro, 2006: 464-495, Taliaferro, 2009: 194-226, Schweller, 2006, Zakaria, 1998, Christensen, 1996, Lobell, 2005).

Belirtilen çerçevedeki küçük devlet tanımından hareketle, Türkmenistan'ın küçük devlet olarak edilgen ve tepki veren bir aktör olduğunun en belirgin gözlemlendiği alanın enerji ilişkileri olduğu ifade edilmelidir. Öyle ki, zengin doğal gaz rezervlerine sahip olmasına rağmen, bu rezervlerden optimum gelir sağlayacak altyapı ülkede özel sektöre yer verilmediğinden tesis edilememiştir. Ayrıca, sadece Çin pazarına anlamlı ve çok gecikmeli bir ihracat erişimi bulunmaktadır ve doğal gaz ihracattaki tek baskın kalemdir. Bu olumsuzluklar, ülkenin ekonomisinin küresel enerji fiyatlarındaki olumsuz dalgalanmalardan doğrudan etkilenmesi ve bu durum üzerinde kontrol sahibi olamaması sonuçlarını doğurabilmektedir (The World Bank, 2017: 1-4). Rusya'nın aksine Türkmenistan'ın doğal gazına miktar olarak fazla ve doğrudan muhtaç olan devletlerin bulunmaması ve ülkenin transit aktörler ve son kullanıcılara erişim açısından elverişsiz bir coğrafyada bulunması da (Horak, 2012: 19); benzer sonuçlar yaratmaktadır.

Ayrıca, Türkmenistan'ın 1992'de doğal gaz fiyatını on katına çıkarmak hedefiyle Ukrayna'ya gaz sevkiyatını kesmesi, Rusya'nın ödemelerini yapmaması ve Türkmen gazını Avrupa'ya değil, yalnızca eski SSCB ülkelerine sevk edeceğini bildirmesi (Hancock, 2009: 156), Türkmenistan'ın bölgesinde "oyun kurucu" değil, tepki veren konumunda olduğu izlenimini yaratmaktadır. 2008 küresel finans krizinden dolayı 2009'da devletin üretim kapasitesinin düşmesi, ülkenin önce kendi koşullarını dayatmadan pazarlara erişim imkânı sunmayan Rusya ve İran gibi iki zorlayıcı aktörle çevrelenmiş olması, 2006'da fiyat artışı istedikten üç yıl sonra Rusya'ya bağlanan hatta patlama meydana gelmesi ve sevkiyatının % 90 azalması gibi gelişmeler de (Peyrouse, 2012: 171, 177); bu izlenimi güçlendirmektedir. Edilgenlik düzeyini azaltabilecek faktör ise, 2009'da Çin'le boru hattının devreye sokulmasıyla önemli bir sevkiyat rotası ve gelir kaynağı kazanılmış olmasıdır.

NKR zemininde değerlendirildiğinde, Türkmenistan'ın bir küçük devlet olarak, kapasitesi paralelinde esasen ikili ilişkilere yöneldiği ve tercihlerini şekillendiren faktörün çoğunlukla yine enerji ilişkileri olduğu gözlemlenmektedir. İniş ve çıkışlar olsa da, sırasıyla 1990'ların başında bu alanda Rusya'yla, 1997'de İran'la, 2006'da Çin'le enerji bağları kurması kadar; Afganistan, Hindistan, Pakistan, Suudi Arabistan, Kuveyt ile aynı alanda ilişkisini geliştirmeye çalıştığı, Ukrayna ile enerji ve askeri ilişkileri olduğu bilinmektedir. Ancak, Özbekistan ve Azerbaycan'la anlaşmazlıkları nedeniyle anlamlı bir işbirliği zemini oluşmamış; Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye ve Türkmenistan'ı kapsayan Trans-Hazar Boru Hattı sürecinden anlaşmazlıklar nedeniyle 2000'de çekilmiştir. Rusya'nın ağırlığı olan Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ), Şanhay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve Avrasya Ekonomik Birliği'ne (AEB) üye olmamıştır.

Ek olarak, Braveboy-Wagner'in (2008: 10-11) devletin kalkınma düzeyinin liderin rolü üzerinde etki sahibi olacağı; örneğin, gelişmiş devlet düzeyinde olmayan küçük devletlerde liderlerin, gelişmiş devletteki muadillerine kıyasla dış politikada daha fazla kişisel kontrolünün olacağı savı, bir iç faktörün dış politikayı şekillendirmesi bağlamında, yine NKR çerçevesinde yer bulmaktadır. Gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH) üzerinden 2018'de IMF'nin raporunda 37.926 milyar dolar ile 94. sırada yer alan Türkmenistan'ın (IMF, 2018), haliyle gelişmiş küçük devlet kategorisinde olmadığı, otoriter rejimle yönetildiği dikkate alınır; liderinin, rejim tipi ve liderlikle ilintili bölümde belirtildiği gibi, dış politikada kontrol sahibi olduğunun tekrar ifade edilmesi, yeterli olacaktır.

Ayrıca, küçük bir devletin dış politikasını şekillendirmede bir iç faktörler bütünü olan yönetim kapasitesi, önem arz etmektedir. Dünya Bankası'nın yönetim kapasitesi göstergeleri, NKR'in önemseddiği devletin bağıl gücüyle

alakalı olduğundan ve dolayısıyla dış politikayı şekillendiren faktörlere dair göstergeler olduklarından, konu bağlamında anlam kazanmaktadır. Türkmenistan'da 20 yılı kapsayan 1996-2016 dönemine ilişkin Dünya Bankası yönetim göstergeleri verilerinde, söz hakkı ve hesap verebilirlik oranı 1996'da % 6.50, 2016'da % 0.49 olarak kaydedilmiş, en yüksek oranın 1996'daki oran olduğu belirtilmiştir. Siyasi istikrarın mevcudiyeti ve şiddetin/terörün bulunmaması oranları aynı başlangıç yılı ve son yıl için sırasıyla % 61.17 ve % 34.76 olmuş; en yüksek oranın 2008'de % 63.94 olduğu gözlemlenmiştir. Hükümetin etkinliği oranı, 1996 için % 12.02, 2016 için % 11.54 olarak gerçekleşirken, en yüksek oran 2015'te % 19.15 olarak kaydedilmiştir. Mevzuat kalitesi oranının 1996'da 8.15, 2016'da 1.92 olduğu görülmüş, en yüksek oranın 1996'daki oran olduğu ifade edilmiştir. Son olarak, rüşvetin denetlenmesi oranı, 1996 için % 15.59, 2016 için % 4.33 olarak gerçekleşmiş, en yüksek oranın 1996 yılına ait değer olduğu belirtilmiştir (The World Bank, 2018).

Küçük devlet olarak tanımlanan bir devlette, otoriter rejim yapısını yansıttığı anlaşılan, devletin bağıl gücünün bileşenlerinden olan bu göstergelerin olumsuz seyretmesinin, bu tür bir devletin dış politikasını nasıl etkileyebileceğini öngörmek güç olmamalıdır: NKR'de öne sürüldüğü gibi, bağıl gücü yüksek olmayan veya bağıl güçte düşüş yaşayan devletlerin daha kısıtlı ve temkinli bir dış politika benimseyeceği varsayımından (Rose, 1998: 144-72) hareketle; Türkmenistan'ın büyük ittifak yapıları, Rusya, geniş çaplı uluslararası anlaşmalar gibi küresel oluşum ve taahhütlere mesafeli duruşu bu bakış açısıyla anlamlandırılmaktadır.

Nihai itibarıyla, NKR bağlamında bir iç faktör olarak (gelişmemiş) küçük devlet niteliğinin, Türkmenistan'ın sistem düzeyinde bağıl gücünün düşük olmasıyla, temkinli ve kısıtlı dış ilişkiler sürdürmesiyle ve geniş çaplı ittifak yapılarına, Rusya'ya ve genel olarak uluslararası anlaşmalara uzak durmasıyla somutlaşan bir etki yaptığı anlaşılmaktadır.

3. BÜYÜK STRATEJİ

Tek başına iç faktör olmamakla birlikte; büyük strateji ağırlıklı olarak iç faktörler temelinde şekillenmiş bir dış politika çıktısı olarak NKR kapsamında Türkmenistan örneğindeki yansıması belirgin olan bir kavram ve uygulamadır. Bu sebeple, incelenen iç faktörler yanı sıra, ağırlıklı olarak iç faktörlerle şekillenmiş bir dış politika kararı olan büyük stratejiye yer verilmesi gereği hâsıl olmaktadır. Büyük strateji, NKR bağlamında bir devletin dış ilişkilerini canlandıran, düzenleyici ilke veya kavramsal kılavuz olarak ve bir devletin dış tehditlere, fırsatlara, belli maddi, siyasi ve ideolojik hedeflerine dair değerlendirmelerini kapsayan, geleceğe yönelik girişim olarak tanımlanmaktadır (Ripsman vd., 2016: 84). Her ne kadar NR bakış açısından ancak büyük güçlerin

büyük stratejileri olacağı görüşü baskın olmuşsa da; 1991 sonrası dönemde küçük devletlerin de büyük strateji bileşenleri olarak değerlendirilen; büyük planlar, düzenleyici ilkeler ve davranış kalıplarını haiz olabilecekleri varsayımı dikkate değerdir (Silove, 2018: 51). Ek olarak, gelişmekte olan küçük devletlerin büyük stratejiye gelişme safhalarında daha az ihtiyaç duyabileceği savunulmaktadır (Strachan, 2011: 1282-1983). Ayrıca, NKR'de, büyük stratejilerin, başka devletlerin büyük stratejileriyle etkileşimlerine göre başarılı veya başarısız oldukları kanısı mevcuttur (Brawley, 2010: 12).

Bu bağlamda, Niyazov'un 1995'te ilan ettiği tarafsızlığın, devletin dış ilişkilerini belirleyici genel ilke olması açısından, büyük strateji olduğu anlaşılmaktadır. NKR çerçevesinde değerlendirildiğinde kimi faktörler, Türkmenistan'ın tarafsızlığı benimsemesinde belirleyici role sahip olmuştur. Birçok sebepten bahsedilebilse de, temelde; bir küçük devlet olarak güvenlik açısından selim ve istikrarlı bir coğrafyada bulunmamak (Bailes, 2008: 6), rakip bir büyük güce yakın konumda olmak (Braveboy-Wagner, 2010: 410) ve yeni doğmuş ve kendini yönetme geleneği olmayan bir aktör olarak ulusal enerji kaynakları üzerinde otonomi sahibi olma isteği, bu büyük stratejinin benimsenmesi sonucunu doğurmuştur. Etnik, ekonomik, askeri, vb. boyutlarda güvenlik sorununun bulunduğu ve büyük güç Rusya'ya yakın bir konumda bulunmak, kendini yönetme geleneğinin olmadığı yeni siyasi ortamda otoriter rejim tesis edilmesiyle bu rejimin enerji kaynak zenginliğinin geliştirilmesi üzerinde dış müdahaleleri bertaraf edebilecek tarafsızlık zemininde tam kontrol sahibi olunabileceği öngörüsü gibi veriler; Niyazov'un bu ilkeyi tercih etmesinin ana hatlarıyla anlaşılmasını sağlamaktadır. 1995'ten itibaren bu büyük strateji; bir plan, düzenleyici ilke ve davranış kalıbı olarak işlev sahibi olmuştur.

Öte yandan, büyük güç olarak tanımlanmayan devletlerin, doğuş/oluşum süreçlerinde büyük stratejiye daha az ihtiyaç duyabileceği (Strachan, 2011: 1282-1283) ve hatta ihtiyaç duymak bir tarafa, bağıl güç bakımından zayıf olduklarından büyük stratejiye temayüllerinin olmayabileceği; bu süreçlerde devletin çeşitli boyutlarda güç kapasitesinin en düşük düzeylerde olması söz konusu olduğundan, konunun NKR çerçevesinde anlamlandırılmasını sağlamaktadır. Türkmenistan'ın yeni bir devlet olarak doğduktan hemen sonra değil de, yaklaşık beş yıllık bir sürecin ardından tarafsızlık ilan etmesi bu savı teyit etmektedir. Bu zaman dilimi içinde Rusya'nın Türkmenistan üzerinde enerji, askeriye, ekonomi vb. alanlarında nüfuz tesis etmeye çalıştığı başat karar alıcı Niyazov tarafından net olarak anlaşılmıştır. Özellikle, 1994'te Rusya'nın Türkmen doğal gaz akışını engellemesinin doğurduğu krizin Türkmenistan'ın doğal gaz ihracatına büyük zarar vermesi (Freitag-Wirminghaus, 1998: 164), tarafsızlık ilanından hemen önce etkili bir kırılma noktası olarak nitelendirilmelidir.

Ayrıca, NKR’de bir devletin büyük stratejisinin başarılı olup olmadığının başka devletlerin büyük stratejileriyle olan etkileşimiyle anlaşılabilceği dikkate alındığında; Türkmenistan’ın tarafsızlığına resmi söylemde Rusya dâhil muhalif bir aktör bulunmamasına rağmen, Türkmenistan’ın Rus Yakın Çevre stratejisiyle uyumlu olmayan bazı girişimleri gözlemlenmektedir. İki örnek vermek gerekirse (Çin, Afganistan, Pakistan, Hindistan gibi) farklı aktörlerle 2009 ve 2016’daki enerji işbirliği girişimleri ve Berdimuhammedov’un enerji nakil hatlarını çeşitlendirmesi konusunda Moskova’nın yaklaşımı; tarafsızlık ilkesinin temel rakip olan aktörle ihtilaf yaşanması olasılığını halen bertaraf etmediğini ortaya koymaktadır. Türkmenistan’ın Rusya’yla bağı olmayan enerji işbirliği girişimleri olduğu ölçüde, gelecekte iki aktörün büyük stratejilerinin çatışması ve Türkmenistan’ın büyük stratejisinin sınanması olasıdır.

Öte yandan, tarafsız olan bir küçük devletin öngörülemeyen faktörler nedeniyle tarafsızlık yerine; peşine takılma ve dengeleme davranışları arasındaki uzamda, riski dağıtma (*hedging*) olarak tabir edilen (Leng, 2017: 329, 332, 342), kısmen iki davranıştan birine yaklaşan politikalar uygulaması da mümkündür. Örneğin, tarafsızlığı benimsemiş olmasına rağmen 2001’den sonra Türkmenistan kendi topraklarında Amerikan savaş uçaklarına yakıt ikmali ve tedarik izni vermiştir (Tynan, 2009). 2001’de Ukrayna’yla askeri işbirliği yapmış, 2007 sonrasında Çin’le aynı alanda işbirliği anlaşması imzalamış ve NATO’nun Barış için Ortaklık (BİO) programına üye olmuştur (Peyrouse, 2012: 135, 137, 143). Bu dış politika eylemlerinin riski dağıtma bağlamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, tartışmaya açıktır. Son olarak, her siyasi kavram ve olgunun gerçek gelişme ve durumlardan ortaya çıkıp evirildiği hatırlandığında, tarafsızlığın da bir kavram ve uygulama olarak gelecekte değişime maruz kalması muhtemeldir. Zira Hyde-Price’in (2017: 127) belirttiği üzere tarafsızlık da; esnek, adapte edilebilen ve bağlam bağımlı bir dış politika davranışıdır.

Yer verilen iç faktörler, ülke dış politikası üzerinde etkili olan, her biri tamamlayıcı parçalar ve birbiriyle doğrudan bağlantılı faktörler olduklarından, dış politikada da eş düzeyde etki ve önemi haiz oldukları ifade edilmelidir. 1991’den bu yana ülkede radikal sapmalar arz etmeyen bir dış politika olduğundan, anılan faktörlerin etki ve öneminde herhangi bir değişiklik olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, Türkmenistan’daki gibi bir devlet ve toplum yönetimi için, ağırlıklı olarak iç faktörler temelinde şekillenmiş tarafsızlık; dış aktörlerin Türkmen yönetiminin politikalarına müdahale etmesini ve böylelikle onları istikrarsızlaştırma etkisini önlediği için sürdürülebilmiş olup, en az onu ortaya çıkaran iç faktörler kadar önemlidir. Zamansal açıdan sürdürülebilirlik gözlemlenmesine karşın, söz konusu iç faktörlerin ve ağırlıklı olarak onların çıktısı olan tarafsız dış politikanın, ülke için olumlu gelişmelere yol vereceği, diğer bir ifadeyle tüm önemli aktörlerle dostane ilişkileri beraberinde getireceği

ve yeni hasmane ilişkiler yaratmayacağı varsayımı ise Çin haricinde, henüz gerçekleşmemiştir. Son olarak, eşit önemi ve etkiyi haiz söz konusu iç faktörlerin ve büyük strateji olan tarafsızlığın diğer bir sonucunun, Türkmenistan dış politikası ile ilgili olumsuz gelişmelerin Türkmenistan kamuoyuna duyurulmaması; yalnızca olumlu gelişmelere dair haberlerin servis edilmesi olduğu da son not olarak eklenmelidir.

4. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

NKR, bağımsız değişken olan sistemin etkisinin, ara değişken olan iç faktörler ve karar alıcıların filtresinden geçerek, bağımlı değişken dış politika davranışını oluşturduğu savıyla; Uluslararası İlişkiler'de salt sisteme, birime veya bilişsel unsurlara odaklanan yaklaşımlara oranla daha geniş bir içerik ile açıklama kapasitesi sunmasından dolayı, bilhassa dış politika analizinde ülke incelemelerinde disipline katkı sağlayan bir çerçeve teşkil etmektedir. Bu çalışmada ise, ilk bakışta dış politika yaklaşımı zemininde yalnızca tarafsızlığı benimsemiş olmakla göze çarpan, ancak NKR'de değinilmiş olmasına karşın henüz fazla araştırılmamış olan rejim tipi, liderlik, gruplar, otonomi, küçük devlet iç faktörlerinden ve çoğunlukla iç faktörlerle şekillenmiş bir dış politika kararı olan büyük stratejiden müteşekkil faktörlerin, Türkmen dış politikasını şekillendirdiği, başlangıçta yer verilen araştırma sorularının bulguları vasıtasıyla gözlemlenmektedir.

Otoriter rejimin ve liderliğin, demokratik liberal bir devlete oranla dış politika yapımında iç baskı ve kısıtlamalarla karşılaşmamasından dolayı Türkmenistan dış politikasının lider merkezinde evrildiği, liderin bireysel karar aldığı, zaman zaman aynı rejimi benimsemiş aktörlerle işbirliği yapmaya temayülü olduğu ve rejimin değişmesi olası görünmediğinden dış politikada da radikal değişiklikler görülmesinin söz konusu olmadığı beklenmelidir. Öte yandan, NKR'de dış politikada etkili bir iç faktör olduğu varsayılan ülke içindeki farklı grupların etkisi, Türkmenistan'daki klan anlayışının 1991 sonrasında devlet aygıtına sirayet etmesi ve liderin mensup olduğu klanın devlet yönetiminde ve dolayısıyla dış politikada kontrol sahibi olmasıyla açıkça teyit edilebilmektedir. Klan kültürünü ve otoriterliği birlikte barındıran Türkmenistan'da; klan yapısının devamı, devletin ve rejimin devamı anlamına gelmekte ve bu durum, liderin mensup olduğu klanın mensuplarına dış politika kadrolarında yer verilmesi ve liderin dış politika kararlarına onay verme rolüne sahip olduğu sonuçlarıyla karakterize olmaktadır. Ayrıca, tüm yetkilerin liderde yoğunlaştığı devlette, baskı ve çıkar gruplarının etkisi bulunmadığından, yüksek düzeyde otonomiden bahsetmek mümkün olup, karar sürecini etkileyebilecek bu tür gruplardan yalıtılmış bir ortamda dış politika yapıldığı; medya ve sivil toplum kuruluşlarının konumunun incelenmesiyle anlaşılabilir. Diğer

taraftan, devletin bağıl gücünü şekillendiren bir ideoloji ve iç faktör olarak NKR’de değinilmiş olan milliyetçiliğin, Türkmenistan’da üst düzeyde ve kişi kültürle işlenmesi ile lider tarafından olası iç tehditlere (diğer klanlara) karşı olduğu kadar dış tehditlere (esasen Rusya’ya) karşı sosyal kohezyon sağlayıcı bir araç olarak görülmesi oranında, dış politika süreçlerinde ön planda olan bir diğer iç faktör olduğu görülmektedir. Küçük devlet niteliği ise; çalışmada yer verildiği tanım temelinde Türkmenistan’la ilişkilendirildiğinde, devlet kapasitesiyle orantılı olarak ikili ve bölgesel ilişkileri tercih eden, çoğunlukla dış gelişmelere karşı edilgen/tepki veren, “oyun kurucu” olmayan, otoriter olmaları halinde liderlerinin dış politikada kontrol sahibi olduğu ve belirtilen düzeyde yönetim kapasitesi göstergeleri sergilemeleri halinde temkinli dış politika benimseyebilecekleri savlarıyla, konu bağlamında anlamlandırılmaktadır. Ayrıca, küçük devletlerin de büyük güçler gibi, büyük stratejilerinin olabileceğinin ele alındığı yakın tarihli ve alıntılanmış çalışmalardan hareketle, Türkmenistan’ın 1995’te ilan ettiği tarafsızlığın uzun erimli olduğu gözlemlenen ve dış politikayı şekillendiren ilke olarak anlaşılması ve yorumlanması, NKR bağlamında karşılık bulmaktadır.

Söz konusu iç faktörlerle ve çoğunlukla onları sonucu olan tarafsızlıkla şekillenen Türkmenistan dış politikasının, ülkenin bölgesel konumunu somut olarak çeşitli yönlerde etkilediği görülmektedir. Öyle ki, Türkmenistan’ın ağırlıklı olarak yer verilen iç faktörlerin çıktısı olan tarafsız dış politikası, ülkenin bölgesel (ve dahi küresel) ölçekte, Çin’le mevcut ilişkileri haricinde, izole bir aktör konumunda olması sonucunu doğurmuştur. Her iki lider döneminde de ülke; bölgesel trend olan Rusya, Çin ve Batı’yı dengelemeye odaklı çok yönlü dış politika benimsememiştir. Ülkenin bölgesel ve uluslararası düzeyde tek potansiyel yaptırım ve etki aracı, doğal gaz satışı olmakla birlikte; elverişli enerji sevkiyat hatlarına sahip olmaması ve fiyat konusunda uzlaşma sağlanamaması, güçlü bir enerji tedarikçisi konumunun kazanılmasını engellemektedir. Türkmenistan yakın tarihte fiyat anlaşmazlığı nedeniyle İran’a doğal gaz sevkiyatını durdurana değin, İran Türkmenistan’ın Rusya’dan sonra diğer önemli ihracat partneri rolünü oynamıştır. Ancak, İran zengin doğal gaz rezervleri ve altyapı kapasitesine sahip bir devlet olduğundan, bu ihtilaftan İran’dan ziyade Türkmenistan olumsuz etkilenmekte ve tek güçlü yaptırım ve ticaret kalemini, bölgesel konumunu güçlendirmek doğrultusunda kullanamamaktadır. Diğer taraftan, devleti dış etkilere kapalı tutma politikasının bir uzantısı olarak komşularıyla zayıf ticari ilişkileri olmasına rağmen, son zamanlarda Türkmenistan’ın gelecekte bir bölgesel ticaret merkezi haline gelme doğrultusundaki söylemleri, gerçeklikten uzak görünmektedir. Öte yandan, tarafsızlığın dostane ilişkiler ağı sunacağına ilişkin beklenti, Hazar Denizi’nin statüsüne ilişkin olarak kıyıdaş komşularla, özellikle Azerbaycan’la, sorunlar

bulunmasından anlaşılacağı üzere, 1991 sonrasında uzun süre bir mutabakat zemini sağlamamış; Ağustos 2018'de kıyıdaş aktörler arasında Hazar Denizi'nin paylaşılmasına ilişkin ilke anlaşması imzalanmış olsa da, İran lideri Hasan Ruhani'nin belirttiği gibi, söz konusu anlaşma nihai çözüm sağlamamakta, daha fazla düzenleme ve ayrı anlaşmalar gerekmektedir. Mevcut durum böyleyken, Türkmenistan tek zenginlik potansiyeli doğal gaz satışı ve enerji altyapı tesisi hususlarında Çin'e bağımlı hale gelmiş, Çin'in ekonomik etkisi Türkiye dâhil tüm ticaret partnerlerini açık farkla geride bırakmıştır. Çin'le ilişkiler istisnasıyla, bölgesel ölçekte izole olmuş ülkede, yer verilen olumsuz konumu daha da zayıflatan gelişme, NATO'nun 2015'ten beri Afganistan'dan çekilmesi sonucunda Türkmenistan-Afganistan sınırında güvenlik zafiyeti ve istikrarsızlık oluşmasıdır. Taliban, yabancı savaşan gruplar ve paramiliter grupların ortak sınırda tekrar ortaya çıkmasıyla beliren bu süreçte Türkmen güvenlik güçlerinin söz konusu gruplarla temasında başarı sağlanamaması, ordunun büyük güvenlik tehdidi arz eden dış tehditlere cevap verme kapasitesine ilişkin soru işaretleri yaratmıştır. Tarafsızlığın, küresel aktörler ve güvenlik kuruluşlarıyla üst düzey askeri işbirliği yapılmasını engelleyen bir strateji olması, Türkmen askeri kapasitesinin geliştirilememesi ve bölgesel ölçekteki güvenlik tehditlerin bertaraf edilememesini de beraberinde getirmektedir. Bu husus da, en az yukarıda anılan hususlar kadar ülkenin bölgesel konumunun güçlendirilmesinde engel teşkil etmektedir. Sonuç olarak, iç faktörlerin ve ağırlıklı olarak iç faktörlerin sonucu olarak tarafsızlığın şekillendirdiği dış politika, kurulduğundan beri ülkeye bölgesel ölçekte güçlü bir konum sağlayamamıştır. Rusya, İran ve Hazar Denizi'nin statüsü ile ilgili olarak Azerbaycan'la sorunlu ilişkiler, diğer komşularla olumlu olarak tanımlanmaya müsait olmayan ilişkiler ve Çin'e bağımlılık; bölgesel düzeyde ülke dış politikasının yansımaları olup, Türkmenistan'ın konumunda anlamlı bir ilerleme yaratmamıştır (Sabol, 2009: 175-194, Carnegie Endowment, 2017, Reuters, 2018). Yalnızca Çin'le anlamlı bir işbirliği olduğundan hareketle, ülkenin bölgesel konumunun zayıflamasını engelleyebilecek tek bağlantının Çin'le güçlendirilmiş ekonomik ve enerji ilişkileri olacağı ifade edilmelidir. Türkmenistan-Çin işbirliğinin, Gazprom'un 2015'te durdurduğu Türkmen doğal gazının alımına 2019'da yeni başlama kararı almış olmasında etkili olduğu belirtilmelidir. Sorunlu ilişkilerin olduğu bölgesel ülkeler tarafından oluşturulabilecek Türkmenistan karşıtı belirgin bir blok ortaya çıkması gibi ekstrem bir olasılık bulunmasa da, bu ülkelerle ilişkilerde gelişme olması, yer verilen iç faktörler ve tarafsızlığın yerleşik olmasından dolayı, düşük olasılıktır. Bu durum, bölgesel konumda durağanlığın devam edeceğine açıkça işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Anceschi, Luca (2010), "Integrating Domestic Politics and Foreign Policy Making: The Cases of Turkmenistan and Uzbekistan", *Central Asian Survey*, 29 (2): 143-158.

Anceschi, Luca (2017), "Turkmenistan and the Virtual Politics of Eurasian Energy: The Case of the TAPI Pipeline Project", *Central Asian Survey*, 36 (4): 409-429.

Anderson, Benedict (2006), *Imagined Communities* (London, New York: Verso).

Bailes, Alyson JK (2008), "Does A Small State Need A Strategy?", https://ams.hi.is/wp-content/uploads/old/does_a_small_state_need_a_strategy_bailes_a.pdf (18.08.2018).

Braveboy-Wagner, Jacqueline (2010), "Opportunities and Limitations of the Exercise of Foreign Policy Power by a Very Small State: The Case of Trinidad and Tobago", *Cambridge Review of International Affairs*, 23 (3): 407-427.

Braveboy-Wagner, Jacqueline (2008), *Small States in Global Affairs - The Foreign Policies of the Caribbean Community (CARICOM)* (New York: Palgrave Macmillan).

Brawley, Mark R. (2010), *Political Economy and Grand Strategy: A Neoclassical Realist View* (Oxon: Routledge).

Carnegie Endowment for International Peace (2017), "Turkmenistan at Twenty-Five: The High Price of Authoritarianism," <https://carnegieendowment.org/2017/01/30/turkmenistan-at-twenty-five-high-price-of-authoritarianism-pub-67839> (21.11.2018).

Chengqiu, Wu (2011), "International Structure, Threat, and Public Opinion on Foreign Policy: Bush and Obama's Foreign Policy Turns", *The Chinese Journal of International Politics*, 4 (3): 311-343.

Chou, Bill (2014), "Perceived Threats and Governing Capacity: Building National Identities in Post-Colonial Singapore and Macao", *African and Asian Studies*, 13 (1-2): 147-166.

Christensen, Thomas J. (1996), *Useful Adversaries: Grand Strategy, Domestic Mobilization, and Sino-American Conflict, 1947-1958* (Princeton: Princeton University Press).

CIVICUS (2017), "Turkmenistan Joint Submission to the UN Universal Periodic Review 30th Session of the UPR Working Group", <https://www.civicus.org/documents/Turkmenistan.CIVICUS.UPRSubmission2017.pdf> (03.08.2018).

Clement, Victoria (2014), "Articulating National Identity in Turkmenistan: Inventing Tradition through Myth, Cult and Language", *Nations and Nationalism*, 20 (3): 546-562.

Clement, Victoria (2009), "Creating Space for Civil Society in Turkmenistan", https://www.ucis.pitt.edu/nceeer/2009_824-02h_Clement.pdf (03.08.2018).

Collins, Kathleen (2004), "The Logic of Clan Politics: Evidence from the Central Asian Trajectories", *World Politics*, 56 (2): 224-261.

David, Steven R. (1991), "Explaining Third World Alignment", *World Politics*, 43 (2): 233-256.

De Leonardis, Fabio (2018), *Nation-Building and Personality Cult in Turkmenistan: The Turkmenbaşy Phenomenon* (New York: Routledge).

Dosch, Jörn (2006), "The Impact of Democratization on the Making of Foreign Policy in Indonesia, Thailand and the Philippines", *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 25 (5): 42-70.

Dueck, Colin (2009), "Neoclassical Realism and the National Interest: Presidents, Domestic Politics, and Major Military Interventions", Lobell, Steven E., Norrin M. Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro (Der.), *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy* (Cambridge: Cambridge University Press): 139-169.

Duncan, Peter J. S. (2004), "Westernism, Eurasianism and Pragmatism: the Foreign Policies of the Post-Soviet States, 1991-2001", Slater, Wendy ve Andrew Wilson (Der.), *The Legacy of the Soviet Union* (Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan): 228-253.

Dyson, Tom (2010), *Neoclassical Realism and Defence Reform in Post-Cold War Europe* (Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan).

Edgar, Adrienne Lynn (2004), *Tribal Nation: The Making of Soviet Turkmenistan* (Princeton and Oxford: Princeton University Press).

Fedorenko, Vladimir (2012), *Central Asia: From Ethnic to Civic Nationalism* (Washington DC: Rethink Institute).

Freedom House (2018), <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/turkmenistan> (03.08.2018).

Freitag-Wirringhaus, Rainer (1998), "Turkmenistan's Place in Central Asia and the World", Atabaki, Touraj ve John O'Kane (Der.), *Post-Soviet Central Asia* (London, New York: Tauris Academic Studies): 157-176.

Götz, Elias (2017), "Enemy at the Gates: A Neoclassical Realist Explanation of Russia's Baltic Policy", *Foreign Policy Analysis*, 1-19. Baskıda (doi:10.1093/fpa/orx011).

Hancock, Kathleen J. (2009), *Regional Integration: Choosing Plutocracy* (New York: Palgrave Macmillan).

Helling, John (2012), *Public Libraries and Their National Policies: International Case Studies* (Witney: Chandos Publishing).

Hey, Jeanne A. K. (2003), "Introducing Small State Foreign Policy", Hey, Jeanne A. K. (Der.), *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior* (Boulder, London: Lynne Rienner Publishers): 1-12.

Heywood, Andrew (2015), *Siyaset* (Ankara: Adres) (Çev. Bekir Berat Özipek).

Horak, Slavomir (2012), "Turkmenistan's Shifting Energy Geopolitics in 2009-2011: European Perspectives", *Problems of Post-Communism*, 59 (2): 18-30.

Hyde-Price, Adrian (2017), "Geopolitics and the Concept of Neutrality in Contemporary Europe", Gartner, Heinz (Der.), *Engaged Neutrality* (New York: Lexington Books): 121-142.

IMF (2018, April), "World Economic Outlook Database, April 2018", <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodata/WEOApr2018.all.xls> (19.08.2018).

IREX (2017), <https://www.irex.org/sites/default/files/pdf/media-sustainability-index-europe-eurasia-2017-turkmenistan.pdf> (03.08.2018).

Kadyrov, Shokhrat (2003), "Turkmenistan: The Political Elite in an Ethnic Society", Cummings, Sally (Der.), *Oil, Transition, and Security in Central Asia* (London: Routledge Curzon): 108-118.

Kunz, Barbara ve Ilai Z. Saltzman (2012), "External and Domestic Determinants of State Behaviour", Toje, Asle ve Barbara Kunz (Der.), *Neoclassical Realism in European Politics: Bringing Power Back In* (Manchester: Manchester University Press): 96-116.

Lee, Ji-Eun (2010), "Foreign Policy Formation of Authoritarian States in Central Asia since 1991: Non-Institutional Domestic Factors in Kazakhstan and Uzbekistan", *The Korean Journal of International Studies*, 8 (1): 33-71.

Leng, Thearith (2017), "Small State Diplomacy: Cambodia's Foreign Policy towards Vietnam", *The Pacific Review*, 30 (3): 328-347.

Lewis, David (2008), *The Temptations of Tyranny in Central Asia* (New York: Columbia University Press).

Lobell, Steven E. (2005), *The Challenge of Hegemony: Grand Strategy, Trade, and Domestic Politics* (Ann Arbor: The University of Michigan Press).

Lobell, Steven L. (2009), "Threat Assessment, the State, and Foreign Policy: A Neoclassical Realist Model", Lobell, Steven E., Norrin M. Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro (Der.), *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy* (Cambridge: Cambridge University Press): 42-74.

Nissman, David (1994), "Turkmenistan (Un)transformed", *Current History*, 93 (582): 183-186.

Obydenkova, Anastassia ve Alexander Libman (2014), "Understanding the Foreign Policy of Autocratic Actors: Ideology or Pragmatism? Russia and the Tymoshenko Trial as a Case Study", *Contemporary Politics*, 20 (3): 347-364.

Pace, Roderick (2000), "Small States and the Internal Balance of the European Union: The Perspective of Small States", Gower, Jackie ve John Redmond (Der.), *Enlarging the European Union: The Way Forward* (Burlington, Vt: Ashgate): 107-119.

Peyrouse, Sebastien (2012), *Turkmenistan: Strategies of Power, Dilemmas of Development* (Armonk, New York, London: M. E. Sharpe).

Reichwein, Alexander (2012), "The Tradition of Neoclassical Realism", Toje, Asle ve Barbara Kunz (Der.), *Neoclassical Realism in European Politics: Bringing Power Back In* (Manchester: Manchester University Press): 30-60.

Reuters (2018), <https://www.reuters.com/article/us-kazakhstan-caspian-borders/russia-iran-and-three-others-agree-caspian-status-but-not-borders-idUSKBN1KX0CI> (26.12.2018).

Rickli, Jean-Marc ve Khalid S. Almezaini (2017), "Theories of Small States' Foreign and Security Policies and the Gulf States", Almezaini, Khalid S. ve Jean-Marc Rickli (Der.), *The Small Gulf States: Foreign and Security Policies Before and After the Arab Spring* (Oxon: Routledge): 8-30.

Ripsman, Norrin M. (2009), "Neoclassical Realism and Domestic Interest Groups", Lobell, Steven E., Norrin M. Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro (Der.), *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy* (Cambridge: Cambridge University Press): 170-193.

Ripsman, Norrin M., Jeffrey W. Taliaferro ve Steven E. Lobell (Der.) (2016), *Neoclassical Realist Theory of International Politics* (New York, NY: Oxford University Press).

Rose, Gideon (1998), "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, 51 (1): 144-172.

Sabol, Steven (2009), "Turkmenistan: Flawed, Fragile and Isolated", Kavalski, Emilian (Der.), *Stable Outside, Fragile Inside* (Surrey: Ashgate): 175-194.

Schweller, Randall (2006), *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power* (Princeton, N.J.: Princeton University Press).

Schweller, Randall (2018), "Opposite but Compatible Nationalisms: A Neoclassical Realist Approach to the Future of US-China Relations", *The Chinese Journal of International Politics*, 11 (1): 23-48.

Shaumian, Tatiana (1998), "Foreign Policy Perspectives of Central Asian States", Atabaki, Touraj ve John O'Kane (Der.), *Post-Soviet Central Asia* (London, New York: Tauris Academic Studies): 62-72.

Silove, Nina (2018), "Beyond the Buzzword: The Three Meanings of 'Grand Strategy'", *Security Studies*, 27 (1): 27-57.

Sterling-Folker, Jennifer (2009), "Neoclassical Realism and Identity: Peril despite Profit Across the Taiwan Strait", Lobell, Steven E., Norrin M. Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro (Der.), *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy* (Cambridge: Cambridge University Press): 99-138.

Strachan, Hew (2011), "Strategy and Contingency", *International Affairs*, 87 (6): 1281-1296.

Sullivan, Charles J. (2016), "Halk, Watan, Berdymukhammedov!: Political Transition and Regime Continuity in Turkmenistan", *REGION: Regional Studies of Russia, Eastern Europe, and Central Asia*, 5 (1): 35-51.

Sutton, Paul (1987), "Political Aspects", Clarke, Colin ve Tony Payne (Der.), *Politics, Security and Development in Small States* (London: Allen and Unwin): 8-19.

Taliaferro, Jeffrey W., Steven E. Lobell ve Norrin M. Ripsman (2009), "Introduction: Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy", Lobell, Steven E., Norrin M. Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro (Der.), *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy* (Cambridge: Cambridge University Press): 1-41.

Taliaferro, Jeffrey W. (2009), "Neoclassical Realism and Resource Extraction: State Building for Future War", Lobell, Steven E., Norrin M. Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro (Der.), *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy* (Cambridge: Cambridge University Press): 194-226.

Taliaferro, Jeffrey W. (2006), "State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State", *Security Studies*, 15 (3): 464-495.

The World Bank (2018), <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#reports> (19.08.2018).

The World Bank (2017), <http://pubdocs.worldbank.org/en/352771508051221145/Turkmenistan-Snapshot-Fall2017.pdf> (03.08.2018).

Tynan, Deirdre (2009), "Turkmenistan: Ashgabat Hosts US Military Refuelling, Resupply Operations", <https://eurasianet.org/s/turkmenistan-ashgabat-hosts-us-military-refuelling-resupply-operations> (22.08.2018).

Zahariadis, Nikolaos (1994), "Nationalism and Small State Foreign Policy: The Greek Response to the Macedonian Issue", *Political Science Quarterly*, 109 (4): 647-667.

Zakaria, Fared (1998), *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role* (Princeton: Princeton University Press).